

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 128 2007

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2008 och för recensioner 1 september 2008.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367-8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-25-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2007

Recensioner av doktorsavhandlingar

Mikael Sjöberg, *Wrestling with Textual Violence. The Jephthah Narrative in Antiquity and Modernity* (The Bible in the Modern World, 4). Sheffield Phoenix Press. Sheffield 2006.

Den bibelexegetiska forskningen vid Uppsala Universitet prövar för närvarande nya vägar utan att för den skull helt lämna ett mer traditionellt anslag. Man kan få en inblick i hur bibelforskare numera arbetar i publikationer som Lars Hartman, Lina Sjöberg och Mikael Sjöberg (red), *Vad, Hur och Varför? Reflektioner över Bibelvetenskap* (2006). Ett viktigt inslag i den pågående nyorienteringen är ett ökat fokus på bibeltexternas receptionshistoria, inte minst hur de har använts i skönlitteraturen. Ett annat inslag är ett utbredd bruk av teorier och metoder som framför allt associeras till den allmänna litteraturvetenskapen. Dessa drag präglar exempelvis samlingsvolymen Stefan Klint och Kari Syreeni (red), *Speglingar. Svensk 1900-talslitteratur i möte med biblisk tradition* (2001) och doktorsavhandlingar som Stefan Klints *Romanen och Evangeliet. Former för Jesusgestaltning i Pär Lagerkvists Prosa* (2001) och Lina Sjöberg *Genesis och Jernet. Ett Möte mellan Sara Lidmans Jernbanepos och Bibelns Berättelser* (2006).

Mikael Sjöbergs avhandling *Wrestling with Textual Violence. The Jephthah Narrative in Antiquity and Modernity* (2006) kan beskrivas som ännu en representant för denna utveckling och ett inlägg i diskussionen om hur modern exegetik ska bedrivas.

Avhandlingsförfattaren anger i inledningen (s. 1–23) att han utgår från tre kontexter i sitt studium: etisk kritik, diskussionen om de litterära klassikerna och deras plats vid akademiska institutioner samt den verkliga värld vi lever i. Perspektivet anges som feministiskt och analysen fokuserar på genusfrågor.

Men Sjöberg säger sig också relatera till ett skifte inom exegetiken där man numera betraktar Bibeln som litteratur, vilket, enligt avhandlingsförfattaren, innebär att man koncentrerar sig på den slutliga formen och ser Bibeln som ett konstverk, en värld i sig själv (s. 13). Man söker sig därför inte bakom texten till författarens inten-

tion eller den historiska situationen. Sjöberg vill följaktligen studera Bibeln som litteratur, Bibeln i litteraturen och Bibeln i kulturen.

Redan i denna inledning skymtar ett problem i avhandlingen. Sjöbergs ambition att knyta an till en rad trender och teorier gör att han försöker kombinera ett modernt feministiskt anslag, som är kontextuellt till sin natur, med en litteratursyn som uppfattar texten som autonom.

Diskussionen om exegetikens uppgift för Sjöberg framför allt i relation till ett programförslag av Elisabeth Shüssler Fiorenza, *Rhetoric and Ethic: The Politics of Biblical Studies* (1999). I sin kritiska analys av detta program relaterar han bland annat till teologerna Hanna Stenström, Heikki Räisänen och Daniel Patte. Denna diskussion framställs som avhandlingens huvudärende. Sjöberg säger i sin syftesformuleringen att han vill bidra ”to the exegetical debate about the ethical and political dimensions of biblical interpretation with special regard to feminism” (s. 8).

Huvuddelen av avhandlingen (s. 24–203) utgörs av en analys av bibelberättelsen om Jefta och fem litterära bearbetningar av denna text.

Bibeltextern återfinns i Domarboken, som länge har intresserat forskare med en litterär och/eller feministisk inriktning. Man kan t.ex. notera att narratologen Mieke Bal skrivit flera böcker om boken och dess berättelser.

I Domarboken återges en rad konflikter mellan kvinnor och män. Några av dessa följer mer traditionella mönster som t.ex. Simson och Delila eller den förskräckliga historien om kvinnan som våldtas till döds, varefter hennes man styckar kroppen och kallar folket till krig mot förövarna. Men här finns också berättelsen om den kvinnliga domaren Debora. I denna historia tematiseras kvinnligt och manligt på ett oväntat sätt.

Berättelsen om Jefta har en episodisk karaktär. Först återges en uppgörelse mellan Israel och Gud. När folket i nästa episod står uppställda för strid mot Ammoniterna upptäcker de att de saknar en anförare. De vänder sig då till den utstötte Jefta som mot löfte om ett permanent ledarskap åtar sig uppgiften. I en lång episod återges sedan utförligt

hur Jefta förhandlar med Ammons kung. Denna förhandling leder dock inte till fred. Inför kriget ger Jefta ett mycket märkligt och oväntat löfte. Han lovar att offra det (den) som först kommer ut ur hans hus om han får återvända välbehållen. Därefter återges ytterst summariskt hur han vinner kriget. När han återvänder hem möts han av sitt enda barn, sin dotter, och kommer förtvivlad till insikt om den situation han försatt sig i. Dottern ber om uppskov och får begråta sitt öde (framför allt att hon inte fått känna någon man) i bergen med sina väninnor. Därefter sägs kryptiskt att Jefta handlade med henne i enlighet med sitt löfte och att detta blev något man årligen mindes i Israel. I en avslutande episod återges sedan hur efraimiterna anfaller (gileaditerna och efraimiterna var israeliter som levde på olika sidor om Jordan). Jefta segrar och många efraimiter dör i den välkända shibboletepisoden.

Det intressanta med berättelsen om Jefta, som närmast framstår som en tragedi, är att den skapar en *oro* som gjort att den ständigt utmanat läsare och tolkare. Berättelsen, och då framför allt motivet med offret, har också ofta återkommit i olika konstnärliga framställningar.

Sjöberg analyserar berättelsen och anser sig kunna identifiera fyra oklarheter i texten: Finns det ett centrum i denna episodiska framställning? Vem är berättelsens drivande kraft? Hur förhåller sig berättaren till det som återges? I vilken mån förmedlas en implicit värdering via teckningen av de olika karaktärerna? Formuleringen av det Sjöberg beskriver som den fjärde oklarheten skiljer sig från de övriga. Den tycks snarast finnas med för att antyda hur Sjöberg ämnar lösa det som han förefaller uppfatta som den enda verkliga oklarheten i texten: hur förhåller sig författaren till dessa händelser?

Han analyserar sedan hur denna historia används i de två antika texterna Pseudo-Filons *Libri antiquitatum biblicarum* och Josefus *Antiquitates Judaicae*, vidare i Händels oratorium *Jephtha* och i två verk från 1900-talet: E. L. G. Watsons roman *A Mighty Man of Valour* och Amos Oz novell "Upon This Evil Earth" från samlingen *Where the Jackals Howl*.

Syftet med analysen sägs vara att utifrån ett feministiskt perspektiv frilägga olika tolkningsstrategier med särskild betoning på genusfrågan.

Sjöberg använder narratologin som metod då han undersöker bibelberättelsen och tolkningarna av

denna. Detta metodval kan sägas ligga i linje både med hans litteratursyn och en, som det kan tyckas för en litteraturvetare och narratolog, märklig fascination inom bibelvetenskapen för den äldre narratologin som tolknings- och analysmetod. Han motiverar också sitt metodval med att narratologin är ett utmärkt analysinstrument som blottlägger den bas utifrån vilken sedan olika tolkningar görs.

Den narratologi Sjöberg refererar till är genomgående klassisk, strukturalistisk narratologi—visserligen säger han att han inte är strukturalist men i hela huvudavsnittet resonerar han just som en sådan. Han undersöker således förhållandet mellan story och diskurs (utifrån en snäv definition av vad som utgör en handling. Detta leder till att omfattande avsnitt både i bibelberättelsen och i de senare varianterna delvis utelämnas); studerar olika aktörspositioner med hjälp av Greimas aktantstruktur; analyserar tiden utifrån Genettes tre kategorier ordning, omfattning och frekvens (Sjöbergs syn på prolepser är emellertid märklig, då han räknar varje varsel eller föraning till denna kategori); diskuterar modus och röst. Störst intresse ägnas emellertid karaktärsteckningen. Det senare utgör också det intressantaste inslaget i Sjöbergs analyser.

I slutkapitlet kompareras texterna i förhållande till de oklarheter Sjöberg tyckt sig observera i bibeltexten, med en särskild betoning på genus och makt.

Enligt Sjöberg utgör bibelberättelsens episodiska karaktär ett koherensproblem som skapar "logical difficulties", som senare varianter måste förhålla sig till. Dessa sägs genomgående ha en mer sammanhållen karaktär än den bibliska förlagan. I flera fall utelämnas den inledande och avslutande episoden. Dessutom görs offret till berättelsens centrum. I vissa fall ändras offret karaktär: I oratoriet förvandlas det genom en ängels ingripande till att flickan ska leva avskild för Gud, och i *A Mighty Man of Honour* utförs offret av hela stammen.

Det finns inslag i Sjöbergs analys som nog kan betraktas som konsekvenser av hans narratologiska metod. Så kallar han t.ex. Jefta för "subjektet" och talar aldrig om författaren och dennes intentioner utan bara om berättaren. Detta utgör ett problem eftersom "berättaren" därmed kommer att beteckna dels den som ansvarar för framställningen i sin helhet, dels den röst som en-

dast talar i vissa partier. Sjöberg hävdar vidare att de koherensproblem han funnit i texten skapar en spänning mellan story och narration och att denna återkommer i samtliga varianter. Vad Sjöberg menar med att detta är en spänning mellan story och narration begriper jag helt enkelt inte. Ett annat problem är att han, på grund av sin speciella händelseanalys, hävdar att kriget mot Ammon utgör berättelsens "logiska centrum" utan att ta hänsyn till att kriget inte förgrundas som berättelsens intressfokus. Kriget förvandlas ju även i den bibliska berättelsen endast till en ram och i stället kommer Jefthas löfte och offer att förgrundas. Överhuvudtaget är det ofta oklart vad det är för "logik" Sjöberg hänvisar till och efterlyser.

I analysen av den andra oklarheten i Sjöbergs lista – frågan om agentskap – sägs fyra karaktärer kämpa om initiativet: Jeftha, Gud, dottern och folket. Sjöberg avkräver även på denna punkt berättelsen en "logik", som jag inte riktigt förstår eller uppfattar som litterär. Frågan tycks helt enkelt vara vem som egentligen är ansvarig för det som sker. Här finns framför allt två problem. För det första placerar Sjöberg in Gud i sitt narratologiska karaktärssystem. Frågan är om detta är möjligt och om Gud verkligen fungerar som en "vanlig" karaktär. Det andra problemet är att Sjöberg tycks förutsätta att om Gud ligger bakom det som sker så står de mänskliga karaktärerna utan ansvar:

The character of God is here constructed as the one who reacts to human irreverence. On the other hand, the speech establishes the sacrifice as part of the divine plan. This makes God the ultimate subject of the sacrifice and by implication clears Jephthah of all responsibility for it. (s. 97)

A contradiction is thus created between Jephthah's dependency on God in the first part and the severity of his self-criticism in the second. If Jehovah directly inspired the vow, why does Jephthah take complete responsibility for its consequences? Jephthah here exceeds the biblical Job in piety by consistently refraining from blaming God. (s. 135)

Resonemanget, som kan tyckas just "logiskt", skulle troligen hålla i en domstol men gäller verkligen denna logik för litteratur? Det här resonemanget borde ju innebära att de mänskliga karaktärerna hos t.ex. Homeros, där gudarna ligger bakom det som sker, aldrig står inför verkliga val

eller har ansvar för sina handlingar. Enligt min uppfattning har Sjöberg här missuppfattat vad som tycks vara en viktig (ologisk) egenskap hos litterära berättelser. Dessa framställer väljande och handlande människor mitt i en "värld" som vid en annan typ av analys skulle kunna uppfattas som determinerad.

Sjöberg finner mycket riktigt att de olika versionerna i flera fall tydligare motiverar karaktärernas handlande än den bibliska förlagan. I *Liber antiquitatum biblicarum* låter man t.ex. Gud motivera varför han låter dottern vara den som först möter Jeftha. Skälet är att Jeftha avgett ett alltför riskabelt löfte. Han kunde ju ha mötts av hunden och tvingats offra ett orent djur. I flera texter betonas starkt hur dottern inte bara finner sig i att hon ska offras utan också själv driver på och uppmuntrar processen genom att hävda att löftet måste uppfyllas. Detta gör henne, enligt Sjöberg, medansvarig. I *Antiquitates Judaicae* sägs skuldfrågan vara enklare eftersom det är Jeftha som agerar både i löftet och i offret. Dessutom kritiserar han explicit av berättaren. I oratoriet styr endast Gud, enligt Sjöberg. Jeftha har missförstått sitt eget löfte och en ängel tvingas gripa in och lösa situationen. I de två 1900-talstexterna finner Sjöberg ingen enskild drivande kraft. Däremot förs handlingen framåt av olika typer av maktkonflikter. Gud agerar inte längre som karaktär men religiösa föreställningar spelar en stor roll.

Även skuld- och ansvarsfrågan sägs vara en oklarhet som uppstår i förhållandet mellan story och narration. Jag är inte övertygad om denna oklarhet och jag är inte helt klar över varför den, om den nu finns, förläggs till förhållandet mellan story och narration.

Sjöberg hävdar att den tredje oklarheten – berättarens värdering av händelserna – blir löst i samtliga de extrabibliska texterna. I *Liber antiquitatum biblicarum*, *Antiquitates Judaicae* och *A Mighty Man of Valour* fördöms Jefthas agerande av berättaren eller Gud. I oratoriet hyllas Gud och Jeftha för deras insatser i kriget men händelseutvecklingen som sådan indikerar en kritik mot Jeftha och offret. I "Upon This Evil Earth" sägs berättaren varken fördöma Jefthas handlande eller framställa offret som exceptionellt ont eller obegripligt. Saker som dessa kan hända vem som helst, när som helst.

När Oz beskriver livets djävulskap använder han pronominet "vi" för att, enligt Sjöberg, etablera ett samband mellan berättelsens värld och

läsarnas värld. Sjöbergs slutsats är därför "[t]hus according to this narrator, war and rape/sacrifice [...], belong to the fundamental conditions of human existence. Apparently, the attitude advocated is acceptance or identification rather than denial and protest." (s. 186) Men är det verkligen så enkelt? Sjöberg fortsätter: "The ideological profile of Oz's narrator is distinguished by the narrator's reconciliatory attitude towards the narrated events. Rather than reproach, the narrator proposes that similar events could happen anywhere and to anyone. The narrator's outlook is both universal and fatalistic." (s. 201) Mot detta resonemang kan man dock anföra motargumentet att detta är litteratur i en speciell genre som framställer och gestaltar en bestämd livskänsla. Sjöberg väljer i stället en "psykologisk" tolkning, eftersom en sådan bättre passar hans feministiska program: Jefta dödar sin dotter eftersom han lärt av sin far att kränka kvinnor och på grund av att dottern har den ambivalenta och omöjliga positionen att vara både dotter och älskarinna (vilket för övrigt inte stämmer) till Jefta. (s. 201)

När det gäller karaktärerna (hans fjärde oklarhet) så pekar Sjöberg bland annat på att flera versioner för in nya karaktärer och att dottern ofta namnges. Generellt sett sägs karaktäriseringen vara mer tydlig och utmejslad i de tidiga judiska verken och mer komplicerad i de senare texterna.

Sjöberg härleder i det avslutande kapitlet ett antal "strategier" ur sina analyser. Strategi betecknar det sätt på vilket en läsare hanterar tolkningssvårigheter hon möter i en viss text.

Här finns ett avgörande problem i framställningen. Ordet tolkning betecknar en rad olika aktiviteter och det är inte alls självklart hur den "tolkning" som en författare ägnar sig åt då han eller hon konstruerar en ny text utifrån en äldre förlaga förhåller sig till den "tolkning" vanliga läsare ägnar sig åt då de möter en text. Tyvärr diskuterar inte Sjöberg detta.

De fem strategier han identifierar är: fördömande, identifikation, förhålligande, främmandegörande och censur.

Liber antiquitatum biblicarum och *Antiquitates Judaicae* sägs fördöma Jefta. Men den förra texten förhålligande även dottern. *A Mighty Man of Valour* fördömer båda genom att skapa distans och främmandegöra dessa karaktärer. I "Upon This Evil Earth" blir dottern en bisarr och främmande "den

andra" medan vi inbjuds att identifiera oss med Jefta. I oratoriet sker ett förhålligande samtidigt som det avslutande offret censureras bort.

När Sjöberg sedan utvärderar dessa strategier är syftet att tentativt diskutera hur man kan agera som "ethically accountable interpreters". Han säger sig dock inte vilja bedöma om de studerade författarna tagit sitt etiska ansvar, trots att han ju faktiskt gör precis detta. Han utgår här från feminismen och maktfrågan genom att ställa sig på den förtryckta partens sida. Detta görs utifrån två frågor:

1. How do the strategies reflect the reader's understanding of power relations in the narrative?
2. In what ways may the strategies serve as an impetus for change for the reader?

Jag uppfattar de här frågorna som något oklara. Vad syftar t.ex. "the narrative" på i den första frågan, vem är "läsaren" och vems är de strategier som omtalas? Det troliga är att Sjöberg menar att läsaren i den första frågan syftar på de aktuella författarna och att berättelsen är den bibliska versionen. Men i så fall syftar troligen "läsaren" i den andra frågan på andra läsare än den första. Ett annat alternativ är att Sjöberg tillämpar sina strategier på alla läsare och inte gör någon distinktion mellan de nya versioner han studerat och tolkningar i allmänhet.

I synnerhet den andra frågan måste uppfattas som märklig. Sjöberg analyserar litterära texter och avkräver av dessa att de ska fungera som uppbyggelselitteratur. De ska helt enkelt illustrera de moraliska uppfattningar som Sjöberg driver och de kritiserar då de inte ger tydlig vägledning.

Hur som helst, Sjöberg anser att fördömandet av Jefta i själva verket förminskar det etiska dilemma, eftersom det tar uppmärksamheten från gudomen. Detta är inte tillfredsställande utifrån ett feministiskt perspektiv, eftersom "it leaves unscathed the most powerful subject within the patriarchal (diegetical) world" (s. 210). Dessutom är det inte säkert, enligt Sjöberg, att ett fördömande av Jefta automatiskt innebär att man tar parti för dottern. I de båda antika texterna fördöms Jefta för att han brutit mot Gud, inte mot dottern. Ett annat problem med denna strategi sägs vara att dottern tenderar att förlora allt agentskap och enbart reduceras till ett offer. Detta beskrivs som genusstereotyper. Här lämnar Sjöberg sina texter och talar om hur vi i den verkliga världen ofta

skuldlägger offret. Han tycker sig finna spår av denna hållning även i *A Mighty Man of Valour*. Men han ägnar ingen uppmärksamhet åt det intressanta faktum att ingen av texterna tycks välja detta alternativ.

Om man som Amos Oz väljer att inbjuda till en identifiering med Jefta är, enligt Sjöberg, risken att vi ursäktar hans handlande. Dessutom faller fokus helt på hans förlust och vi bortser från dotterns plåga. En sådan tolkning sägs bygga vidare på och förstärka de ojämna maktförhållandena i texten. Texten beskrivs som ett skolboksexempel på den androcentrism som både manliga och kvinnliga läsare socialiseras in i (s. 211). Sjöberg påpekar dock att det finns andra typer av identifikation, t.ex. parodin, som inte gör läsaren medansvarig. Dessutom skulle man ha kunnat välja att identifiera sig med dottern.

Sjöberg uppfattar att förhålligandet av dottern är en besvärlig strategi, även om han menar att den säkert passat 70-talets feminism. Numera sägs man dock uppfatta att upphöjandet av dotterns villiga underkastelse enbart förstärker den manliga dominansen. Men man kan undra om Sjöberg verkligen gör texten rättvisa här. Dotterns villighet att offras i den bibliska texten framhäver inte enbart Jefthas "makt" utan också det absurda i denna "makt". När Sjöberg ska ge typiska exempel på denna strategi hänvisar han bland annat till kristen typologi, i vilken flickan ska ha uppfattats som en förebild till Kristus. Det hade varit intressant om Sjöberg i texten eller en not gett något konkret exempel på en sådan tolkning.

Främmandegörandet av dottern i t.ex. Oz text sägs innebära att skulden läggs på offret och att hennes marginalisering förstärks. Men är detta verkligen en rättvis tolkning av Oz novell?

När det gäller censur så menar Sjöberg att oratoriet både tar bort faderns skuld och flickans lidande. Men han medger att flickan även här står utan makt och agentskap.

Avslutningsvis för Sjöberg en diskussion där han relaterar sina iakttagelser till framför allt Shüssler Fiorenzas exegetiska program och ställer frågan vad en etisk exegetik innebär.

Det finns, som jag redan flera gånger antytt, några återkommande problem i Sjöbergs arbete. Det gäller i första hand hans metodval, avhandlingens disposition och hans feministiska program. Dessutom kommer han att företräda en litteratursyn som måste diskuteras.

Sjöberg använder, som vi redan noterat, narratologin som analysmetod utan att diskutera hur detta val förhåller sig till hans feministiska program eller påverkar hans litteratursyn. Jag är personligen mycket tveksam till att narratologin, som ju är en teori om berättelser och berättande, verkligen kan reduceras till en metod. Nu måste man, till Sjöbergs försvar, säga att han har läst in sig på äldre narratologi och att han inte använder den som ett tolkningsredskap utan för att analysera texternas uppbyggnad. Ändå framstår narratologin och begrepp inom denna som mer fasta och etablerade än vad de i själva verket är. Detta kan i viss mån härledas till att företrädare för teorin ofta framställer denna som en närmast empirisk vetenskap. Men man kan inte undkomma känslan att narratologin här används för att ge en "vetenskaplig" prägel åt iakttagelser som Sjöberg skulle gjort ändå.

I och med att Sjöberg enbart koncentrerar sig på äldre, klassisk narratologi, så ger han inget utrymme åt den feministiska kritiken av denna teori eller den kontextuella narratologin med inslag som feministisk och postkolonial narratologi. Nu framstår teorin närmast som en neutral och objektiv analysmetod. Men feminister har hävdad att narratologin är blind för könsperspektivet i texterna och feministiska narratologer anser att t.ex. själva synen på handling och plot, liksom berättaren inte är könsneutrala. Att detta inte får något egentligt utrymme i avhandlingen skapar en märklig dissonans mellan å ena sidan inlednings- och avslutningskapitlen och, å andra sidan, det långa huvudavsnittet.

Förhållandet mellan dessa delar är på flera sätt problematiskt. Man kan till och med uppfatta att det tenderar att bli två avhandlingar. Den ena av dessa utgörs av en omfattande analys av ett antal texter. I den andra delen presenteras strategier som utvärderas och relateras till teoretiska diskussioner. Denna del blir alltför summarisk. Det är också oklart vad Sjöberg egentligen använder sina narratologiska analyser till. Detta gäller i synnerhet inslag som modus och röst som inte har någon tydlig funktion i slutavsnittet.

Postkoloniala narratologer har gjort iakttagelsen att litteratur tenderar att undergräva den ideologi den tycks förfäktat. Det är givetvis ett intressant projekt att undersöka hur denna effekt uppstår. Men denna synpunkt knyter också an till en andra invändning jag vill anföra mot Sjöbergs bruk av narratologin. Jag tror nämligen att det finns en uppenbar risk att bibelexegeter eller lit-

teraturvetare som använder narratologin som metod inte endast riskerar att bli blinda för texternas könsperspektiv utan även för litteraturen som litteratur. Det finns ett reduktionistiskt inslag i narratologin som visserligen gör att den kan framstå som en enkel och tydlig analysmetod men som samtidigt gör att man förlorar något av litteraturens själva "essens". Denna kan visserligen vara svår att beskriva men tidigare litteraturteoretiker talade gärna om verk som organiska helheter som inte kunde förstås bara genom att man plockade isär dem i delar. Andra beskriver litteratur som specifika språkspel som vi tar del av enligt delvis andra regler än vanlig kommunikation. När en författare komponerar en litterär berättelse använder han eller hon grepp och motiv som ska ha vissa effekter på åhörarna. Dessa kommer så att "följa" en helhet genom en speciell form av inlevelse. Det de får del av kan visserligen beskrivas som en "värld" där vissa makstrukturer råder men litteraturen har också förmågan att ifrågasätta och undergräva sådana positioner. Sjöberg kommer i sina något fyrkantiga analyser inte åt detta utan väljer att tala om ambiguiteter som "logiska problem", koherensproblem etcetera. Han riskerar därmed att allt för enkelt och slagordsmässigt fördöma dessa texter som förtryckande utan att göra rättvisa åt att de också skapar och förmedlar en djup oro som kommer att undergräva dessa strukturer. Min poäng är att narratologin, använd som en enkel analys- och tolkningsmetod, inte enbart kan frilägga olika typer av "tämjningsstrategier" utan själv är en strategi som används för att snöpa och tämja vilda och oroande texter, ofta just genom att ta ifrån dem deras "litteraritet".

Problemet med Sjöbergs litteratursyn kan troligen både förklaras av det feministiska "program" han utgår ifrån och av att han gör misstaget att beskriva litterära framställningar av välbekanta motiv som "tolkningar", utan att skilja dessa från andra tolkningsaktiviteter. Nu riskerar Sjöberg att framstå som en moralist som på ett auktoritärt sätt utvärderar och bedömer litterära texter. Texterna borde, enligt Sjöberg, vara uppbyggliga och ta tydligt ställning till det som berättas. Han hävdar till och med vid ett tillfälle att det, som det nu är, är upp till läsaren att avgöra om bibelberättelsen fungerar som en tragedi eller komedi (jag uppfattar detta påstående som absurt). Det misstag han gör är att han bedömer enskildheter i texterna och avkräver dem en bestämd logik utan att ta hänsyn till dessa inslags funktion i den

genre som de olika texterna utgör. Nu är Sjöberg som bekant inte den förste att agera på detta sätt i litteraturhistorien och den moral han förfäktar kan säkert uppfattas som mycket sympatisk. Men problemet blir, eftersom han diskuterar skönlitterära texter, att han även på denna punkt tenderar att bortse från och förneka det som är litteraturens speciella särdrag. Han riskerar helt enkelt, på grund av sitt "program", att företräda metoder som står i direkt strid mot en uppfattning av litteratur som tematiska konstverk (utan att de fördens skull behöver uppfattas som fristående i förhållande till den kontext i vilka de uppstått). Detta blir allra tydligast i diskussionen om Amos Oz novell. Sjöberg tycks inte förstå att konsten, genom att gestalta en viss typ av motiv, kan utgöra en protest mot de livsvillkor som framställs.

Sjöberg förklarar avslutningsvis att han tycker att det är bra att texten om Jefta förlorat sin popularitet i både förkunnelsen och konsten. Han säger sig visserligen inte förespråka censur av kanon (vilket är precis vad han tycks göra) men sörjer inte över att den här speciella berättelsen inte längre används för att predika kvinnligt självutgivande eller manlig underkastelse under en kosmisk feodalherre. Det är beklagligt att Sjöberg inte presenterar fler exempel på just dessa tolkningar. Han tycker inte att problemet är att texten finns i kanon eftersom den kan fungera som ett vittnesbörd om en speciellt förfärlig fas i den patriarkala historien, utan i den auktoritet som ges kanoniska texter. Jag har en helt annan uppfattning på denna punkt. I en tid då kyrkans förkunnelse nästan helt förlorat förmågan att oroa eller ifrågasätta den rådande ordningen behövs texter som skapar oro, fyller oss med fruktan, och tvingar oss att reagera mot en värld där goda män kan komma att offra sina döttrar på grund av löften, som man aldrig borde avgett.

Det ska bli spännande att följa den fortsatta utvecklingen av det bibelexegetiska studiet vid Uppsala universitet. Det är intressant att notera att det tycks vara mycket svårt att tolka Bibeln som litteratur, trots att man utger sig för att göra just detta och applicerar teorier och metoder från den allmänna litteraturvetenskapen. Den intressanta frågan är förstås om det är tolkarna som saknar förmågan eller om det är de bibliska texterna själva som gör motstånd mot ett sådant anslag. Detta är en viktig utmaning som man nog inte kan undvika, annars är risken att man, som i det aktu-

ella fallet, väljer att inte heller tolka skönlitterära texter litterärt eller, som i fallet med Stefan Klint och Lina Sjöberg, skriver traditionella litteraturvetenskapliga avhandlingar vid en teologisk institution.

Greger Andersson

Marie Löwendahl, *Min allrabästa och ömmaste vän! Kvinnors brevskrivning under svenskt 1700-tal*. Makadam. Göteborg / Stockholm 2007.

Litteraturvetenskapen har under de senaste decennierna inorporerat nya områden. Den feministiska genusinriktade forskningen har ofta kunnat fungera som vägröjare. Ett bra exempel på hur just genusstudier öppnat ett nytt fält har vi i det stora brevprojekt "Kvinnors brev" som letts av professor Eva Haettner Aurelius i Lund. Under våren 2007 disputerade två av projektets doktorander. Jon Helgason har i *Hjärtats skrifter. En brevkulturs uttryck i korrespondensen mellan Anna Louisa Karsch och Johann Wilhelm Ludwig Gleim* uppmärksammat hur en kvinna tog plats i ett manligt nätverk av tyska upplysningsmän. Två veckor senare försvarade Marie Jacobsson Löwendahl sin avhandling *Min allrabästa och ömmaste vän! Kvinnors brevskrivning under svenskt 1700-tal*. Tre brevskrivande miljöer från 1700-talets sista år belyses utifrån ett övergripande genusperspektiv som även öppnar för socialhistoriska och genre-teoretiska resonemang. Det är en avhandling som ger nya inblickar i det kvinnliga skrivandets villkor och praktik.

Marie Löwendahl har gett sin avhandling en klar och logisk disposition. Avhandlingen inleds med ett omfattande bakgrundskapitel. Där finner man såväl syfte och frågeställningar som teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning. Löwendahl visar god förtrogenhet med den tidigare forskning som just kopplat samman kvinnor och brev. Hon uppmärksammar inte bara engelskspråkiga studier utan har även tagit del av tysk och fransk forskning, något som är värt en speciell elege. Dagens avhandlingar för doktorsexamen begränsas som bekant alltför ofta till ett snävt anglosaxiskt perspektiv. En historisk översikt över brevskrivningens historia från antiken till 1700-talet och ett kapitel som tar fasta på den svenska brevskrivningen (som får ta sin början på 1600-talet)

bildar grund för den empiriska undersökningen av breven.

Därefter följer ett kapitel för varje brevskrivare. Det första ägnas Hedvig Ulrika De la Gardie (1761–1832), gift med Gustaf Mauritz Armfelt. Sedan presenteras breven från Catharina Juliana Ekerman (1765–1800) till Carl Sparre. Det sista kapitlet ägnas den i 1700-talsammanhang välkända familjen Gjörwell. Denna gång är det familjens brevskrivande kvinnor som står i centrum, även om den allestädes närvarande lärde patriarken också gör sig påmint. De allra flesta breven som behandlas har Gustafva Gjörwell (1769–1840), gift Lindahl och bosatt i Norrköping, som upphovsperson.

Slutkapitlet har fått rubriken "Sammanfattning" vilket är precis vad det är, varken mer eller mindre. En något mer energisk diskussion av utfallet av undersökningen hade man som läsare väntat sig. En utförlig studie som denna balanseras bäst av en grundlig och kanske rentav lite visionär avslutning. Då kan också läsaren stänga boken med bibehållen entusiasm för ämnet.

Avhandlingen innehåller en "English Summary" och en värdefull bilaga som består av fjorton brev, fyra från vardera Hedvig Ulrika De la Gardie och Julie Ekerman, ett från Brita Eleonora Gjörwell och fem från Gustafva Gjörwell.

Till avhandlingens omedelbara förtjänster hör att den är välskrivnen, väl korrekturläst och att den har försetts med ett pålitligt personregister, något som man numera allt oftare söker förgäves efter.

När avhandlingens *syfte* först uttalas sägs att det primära är "att studera verkliga kvinnors brev, dvs. faktiska kvinnor som skriver faktiska brev". Marie Löwendahl fortsätter: "Dessutom intresserar mig konstruktionen – om man så vill – av det kvinnliga i breven och hur föreställningen om ett särskilt förhållande mellan kvinnor och brevskrivning påverkar kvinnors skrivande." (11) Syftet preciseras sedan i fyra punkter. Den första frågeställningen talar om att undersöka "hur de kvinnliga brevskriventerna använder brevgenren och hur de förhåller sig till de ideal som omgärdar brevskrivningen under 1700-talet". Det handlar först och främst om brevskrivarna själva, de som är avsändare, men också om genre och form, och om norm.

De två följande punkterna går ner på själva textnivån. Punkt två utgörs av frågan: Vad säger skribenterna i sina brev om världen och sig